

CHARLESO DICKENSO KŪRYBOS RECEPCIJA LIETUVOJE: SCENINĖS ADAPTACIJOS IR KRITIKŲ VERTINIMAS (II DALIS)

Regina Rudaitytė

Vilniaus universiteto
Anglų filologijos katedros profesorė

Lietuviškoji Dickenso recepcija apima labai platų lauką. Pirmojoje šios studijos, skirtos lietuviškajai Charleso Dickenso recepcijai, dalyje¹ apsiribojome vienu šios recepcijos aspektu – anglų rašytojo kūriniių vertimais į lietuvių kalbą. Šioje dalyje pabandysime aptarti kitą labai svarbų recepcijos aspektą: Dickenso kūriniių scenines adaptacijas-spektaklius Lietuvos teatruose ir kritikos vertinimus.

Kiekvienoje šalyje rašytojo kūrybos teatriniai pastatymai ir jų vertinimas yra svarbus recepcijos aspektas, reikšmingai prisidedantys prie autoriaus kūrybos populiarinimo ir sklaidos, priartinantys ją prie plačiosios auditorijos. Ypač tai pasakytina apie Lietuvą, turinčią seną ir gyvybingą, daugiau kaip 400 metų gyvuojančią teatrinę tradiciją. Pirmasis Lietuvos teatras buvo įkurtas antrojoje XVI a. pusėje Vilniaus žemutinės pilies Didžiuosiuose kunigaikščių rūmuose; jo spektakliams buvo samdomi aktoriai iš užsienio kraštų. 1570 m. Vilniuje, Valdovų rūmuose, pirmąjį lotyniškos mokyklos dramos vaidinimą parodė tais

pačiais metais įsteigta Vilniaus kolegija, 1579 m. išaugusi į universitetą. Antrojoje XVIII a. pusėje Lietuvos didikų dvaruose buvo įsteigti rūmų teatrai, kuriuose veikė dramos, operos ir baleto trupės. 1785 m. Vilniuje ir Klaipėdoje pradėjo veikti miesto teatrai. 1920 metų rudenį Lietuvos menininkų asociacija įkūrė dramos ir operos teatrus, kurie 1922 m. tapo Kauno Valstybės teatru kartu su baleto trupe. Valstybės teatras Kaune tapo reikšmingu Lietuvos kultūrinio gyvenimo centru, ypač kai 1929 m. jame pradėjo dirbti jaunas ir talentingas, iš Maskvos Dailės teatro pakviestas lietuvių režisierius Andrius Oleka-Žilinskas. Siekdamas pagerinti spektaklių kokybę, jis diegė tuomet novatoriškus Konstantino Stanislavskio ir Vladimiro Nemirovičiaus-Dančenkos metodus, taip pat pasikvietė prie Kauno teatro trupės prisidėti garsų rusų aktorių ir režisierių Michailą Čechovą. Iki 1931 m. ši trupė buvo vienintelis profesionalus teatras Lietuvoje, tarp kitų pastatymų inscenizavęs ir Dickenso veikalus. Sceninės adaptacijos suvaidino nemenką vaidmenį lietuviškoje Dickenso kūrybos recepcijoje, ypač tarpukario metais: jos buvo svarbus veiksnys populiarinti

¹ Regina Rudaitytė, „Charleso Dickenso kūrybos recepcija Lietuvoje: vertimų tradicija ir praktika (I dalis)“, *Literatūra* 52 (4), Vilnius: VU leidykla, 2010, 7–19.

nant rašytojo kūrybą ir formuojant Dickenso įvaizdį: jų dėka Dickenso vardas tvirtai įaugo į Lietuvos literatūrinės kultūros kontekstą. Plačiajai lietuvių publikai Dickensas tapo žymiausiu, reprezentatyviausiu ir populiariausiu anglų rašytoju, anglų literatūros ikona, pagal statusą besilygiuojančiu tik su Williamu Shakespeare'u². O pagrindinis Dickenso *Kalėdų giesmės* veikėjas Skrudžas netrukus ir lietuvių kalboje tapo bendrinio daiktavardžiu, šykštuolio sinonimu.

Kalėdų giesmę Valstybės teatre Kaune 1927 m. pastatė režisierius Antanas Sutkus, kuris buvo ir vertimo bei inscenizacijos autorius; premjera įvyko sausio 5 dieną. Tai buvo pirmoji Dickenso kūrinio inscenizacija Lietuvoje. Kuklioje programėlėje buvo nurodyta, kad tai „Č. Dickenso 11 pav. pasaka“; šioje vienuolikos paveikslų sceninėje adaptacijoje vaidino žymūs to meto aktoriai: Juozas Laucius, Petras Kubertavičius, Ona Kurmytė, Nelė Vosyliūtė, Elena Žalinkevičaitė, Teofilija Vaičiūnienė ir kiti. Ta proga dienraštis *Lietuva* 1927 m. sausio 4 d. numeryje išspausdino trumpą anoniminio autoriaus straipsnelį „Čarlzo Dickenso gyvenimas ir jo „Kalėdų giesmė“, kuriame pateikiama rašytojo biografija ir pabrėžiama, kad skurdi ir nelaiminga Dickenso vaikystė pastūmėjo didįjį romanistą sudėti visą savo kartelį į šią kalėdinę pasaką (*Lietuva*, 1927, 2). Straipsnelyje taip pat buvo paskelbta apie būsimą *Kalėdų giesmės* premjerą Kauno Valstybės teatre.

Lygiai po dešimties metų, 1937-ųjų gruodžio 19-ąją *Kalėdų giesmė* vėl buvo

pastatyta Klaipėdos Valstybės teatre to paties režisieriaus Sutkaus, tiktai jau kitu pavadinimu – *Dėdė Skrudžas* – ir su nedideliais kompoziciniais pakeitimais. Spektaklyje vaidino tokie mums žinomi aktoriai, kaip antai Juozas Rudzinskas, Valerijonas Derkintis, Vladas Fedotas-Sipavičius. Nuo pirmojo spektaklio iki šiol Lietuvoje pastatytos dar penkios Dickenso kūrybos sceninės adaptacijos ir vienas radijo vaidinimas, kuriuos vertėtų daugmaž aptarti, nes tai ne tik svarbus anglų rašytojo lietuviškosios recepcijos aspektas, bet ir mums įdomus kultūrinis dokumentas.

Ypač reikšmingas Lietuvos teatrinio ir apskritai kultūrinio gyvenimo įvykis buvo Dickenso fantastinės kalėdinės apysakos *Varpai* pastatymas Kauno Valstybės teatre. Premjera įvyko 1930 metų balandžio 11 dieną. Sprendžiant iš įvairios dokumentinės medžiagos – aktorių ir rašytojų laiškų, memuarų, recenzijų, straipsnių ir kitokių šaltinių – spektaklis sulaukė didžiulio dėmesio ir, galima sakyti, sudrebino Kauną. Jau vien faktas, kad trys išrymėję dalyvavo kuriant šį spektaklį, kėlė inteligentiškos publikos jaudulį, ir visi nekantriai laukė premjeros. Spektaklį režisavo išrymėjęs Oleka-Žilinskas, kostiumus ir scenografiją sukūrė pasaulinio masto scenografas Mstislavas Dobužinskis, jau tuomet pagarsėjęs meniniu Sergejaus Diagilevo baletų apipavidalinimu, dekoracijomis Dreseno operai, Maskvos, Peterburgo ir Diuseldorfo teatrams. Sceninę *Varpų* adaptaciją parengė Balys Sruoga, žymus dramaturgas, įtakingas tarpukario literatūros kritikas, Vytauto Didžiojo universiteto profesorius. Jo indėlis į šį pastatymą buvo didžiulis: jis ne tik pritaikė scenai šią Dickenso apysaką, bet ir entuziastingai įsitraukė į patį jos

² Palyginti verta nurodyti, kad Valstybės teatras Kaune pastatė Williamo Shakespeare'o *Otelą* (1924), *Hamletą* (1932), *Karalių Lyrą* (1937), Nikolajaus Gogolio *Revizorių* (1933).

statymo procesą, nuolat dalyvaudamas repeticijose ir duodamas patarimų, o vėliau apie šį spektaklį parašė išsamią studiją. Sruoga apskritai aktyviai dalyvavo Valstybės teatro veikloje ir tarpukario dramaturgijos sklaidoje. Garsi to meto aktorė Teofilija Vaičiūnienė, *Varpuose* vaidinusi Lillianą, savo memuarų knygoje *Literatūros ir meno pasaulyje* paskyrė Sruogai visą skyrių, išaukštino jo puikią veiklą, didžiulį indėlį ir neišdildomą pėdsaką, kurį jis paliko Lietuvos kultūriniam gyvenime ir ypač lietuviškajame dramos teatre, kuris, anot Vaičiūnienės, be jo buvo neišsivaizduojamas (Vaičiūnienė, 1986, 190–202).

Likus maždaug trims savaitėms iki *Varpų* premjeros, 7 meno dienos kronikos skyrelyje įdėjo trumpą žinutę apie paskutinius pasirengimus būsimai premjerai ir jos vėlavimo priežastis: „Valstybės dramos teatro režisierius A. Oleka-Žilinskas baigia paruošti Dikens'o „Varpus“. Premjera užtruko todėl, kad dail. M. Dobužinskis, kuris daro „Varpams“ dekoracijas, yra išvykęs į Belgradą rusų meno parodos reikalais“ (7 meno dienos, 1930, 7). Premjera buvo plačiai nušviesta spaudoje: jau rytojaus dieną visi dienraščiai publikavo teigiamas recenzijas, kuriose spektaklis buvo išgirtas kaip be galo įspūdingas ir nepaprastai pavykęs. Simptomiška recenzija „Charles Dickens'o „Varpai“. A. Olekos-Žilinsko pastatymas“, išspausdinta *Lietuvos aide*, atidavė duoklę anglų rašytojo meninei kūrybai: „Kas iš mūsų nėra skaitęs nepaprastai gražių Č. Dikens'o romanų ir apysakų? Kas nežino tokių literatūros šedevrų kaip „Oliver Twist“, „Domby ir sūnus“, „David Kopperfield“ ir kt.? [...] Tuščias klausimas... Todėl, kad Č. Dikensą žino visi. Bent jau prieškarinė inteligenti-

ja“ (*Lietuvos aidas*, 1930, 4). Kritikas Vikt. Pa. (kuris lieka neidentifikuotas) pabrėžė Dikens'o meno koncepcijos taurumą, taip pat akcentavo socialinį patosą, teigdamas, kad rašytojo kūrybos „ideologinis leitmotyvas – riteriškumas“, nes Dickensas veržiasi į kovą su tironija, už vargdienius, už nuskriaustuosius: „Dickensas – pasaulinio liūdesio dainius. Bet toks naivus, kaip pats Don-Kichotas. [...] Bet be galingo protesto prieš skriaudą ir neteisę Dikens'o kūriniai nužerti genialiai tviskančiu humoru. Ir tai bus bene stipriausias Dikens'o „kovoje su malūnais“ kalavijas“ (Ten pat, 4). Pats *Varpų* pastatymas sveikinamas iš visos širdies, negailint liaupsių. Išgirta visa trupė – režisierius Oleka-Žilinskas, kompozitorius Juozas Gruodis, scenografas Dobužinskis, visi aktoriai, orkestras, choras – visi, „kurie pastatymą padarė šventadienio didinga simfonija“ (Ten pat, 4). Recenzija baigiamą egzaltuotais pareiškimais, pažymint spektaklio triumfališką sėkmę: „Nenuostabu, kad vakarykštis spektaklis turėjo nepaprastą pasisekimą! Vyriausieji spektaklio kūrėjai gavo daug gėlių. Publikos buvo pilnutėlis teatras. Teikėsi atsilankyti pats Respublikos Prezidentas su ponia, ministeris pirmininkas, vyriausybės ir diplomatinio korpuso atstovai“ (Ten pat, 4).

Lietuvos žinios taip pat išspausdino recenziją „Varpai“. Paskutinė dramos premjera“, kurioje pastebėta, kad „duonos ir žmogaus teisių klausimas yra paliestas ir Dikens'o apysakoj „Varpai“, tačiau, anot inicialais J. K. pasirašiusio kritiko, ši problema sceninėje adaptacijoje traktuojama greičiau kaip moralinė, o ne socialinė – akivaizdu, kad kritikas tai laiko spektaklio trūkumu:

Todėl visi Dikenso gerojai pasyvūs, be ryžtumo, be drąsos. Jo nuskriaustieji ir pažemintieji ir nemano kovoti už savo teises; jie paklusnūs Dievo ir ponų tarnai; [...] Šitą kontrastų koliziją – pikto ir gero, turto ir neturto, materialinio pertekliaus ir visiško skurdo [...] Valst. Drama mums ir davė [...] nepaprastai vaizdžiai ir ryškiai; koncentruotomis spalvomis bei formomis; trumpai sakant – žodžio, garso, formos, spalvos ir veiksmo sintetiską koncentraciją (*Lietuvos žinios*, 1930, 4).

Vis dėlto reziumuojama, kad spektaklis puikus, „[...] visa stipriai išpūdinga, teatrališka, meniška. Ypatingai tenka pažymėti pirmą veiksmą, varpų ir paskutinę sceną. Tai tikra meno šventė“ (Ten pat, 1930, 4).

Šia proga Balys Sruoga parašė trisdešimt dviejų puslapių kritikos studiją „Dikenso „Varpai“ Valstybės teatre“, išspausdintą dalimis trijuose kultūros žurnalo *Vairas* tomuose. Joje lietuvių dramaturgas pateikė tiek Dikensio kūrybos meniinių ypatumų, tiek paties *Varpų* pastatymo analizę. Kaip dramos teoretikas ir pirmas rimtas plataus europietiško akiračio teatrologas, Sruoga šioje keturių dalių studijoje artikuliuojo savo išvalgius komentarus apie dramos meną apskritai. Pirmoji dalis „Dickensio „Varpų“ visuomeniškas fonas“ skirta aptarti Viktorijos epochos socialinių-istorinį kontekstą, politiką, ideologiją, ekonomiką. Būtent su šiuo fonu siejamas dikensiškųjų personažų kūrimas. Anot Sruogos, šitokio socialinio fono perspektyvoje (skurdas, pramonininkų godumas) ir susikūrė Dickenso personažai. Realus gyvenimas padiktavo Dickensui jo personažus (*Vairas*, 1930, 9, 558–568). Antroje dalyje aptariami Dickenso charakterių kūrimo ypatumai, griežtas jų skirstymas į turtuolius ir vargšus, tačiau Sruoga pažymi,

kad Olekos-Žilinsko pastatyme socialinės problemos nebuvo sprendžiamos, o pabrėžiama moralinė pusė. Apie tai rašoma trečioje studijos dalyje „Moralinė „Varpų“ spektaklio prasmė“, kurioje pažymimas spektaklyje pabrėžiamas proto ir jausmų konfliktas. Sruoga teigia, kad ši amžinoji moralinė problema išryškinta realaus socialinio gyvenimo fone, nes be jo ji būtų virtusi abstrakcija. Tai, anot Sruogos, ir yra idėjinis spektaklio pagrindas. Ideologija padiktavo scenovaizdį: ketvirtoje dalyje detalčiai ir profesionaliai Sruoga analizuoja spektaklio scenografiją, teigdamas, kad dekoracijos tokios, kad dėmesys sukongcentruotas į žmogų, aktorius. Tai pats „aktoriškiausias“ spektaklis. Sruoga daug dėmesio skiria Dobužinskio scenografijai ir jo karjerai apskritai. Nors konstatuodamas, kad *Varpų* spektaklis labai literatūrinis, vis dėlto su išlyga: tai esą „literatūros ir scenos meno sintezė“, nes „Dobužinskis ir aktoriai sukūrė plastiškus vaizdus“ (*Vairas*, 1930, 10, 72). Apskritai spektaklis išgirtas; anot Sruogos, jis „[...] magiškai veikia žiūrovus. „Varpų“ inscenizavimas – didis režisieriaus Andriaus Olekos-Žilinsko nuopelnas, liudijantis apie mūsų teatro labai aukštą lygį“ (*Vairas*, 1930, 11, 160). Ši Sruogos studija gausiai iliustruota scenomis iš spektaklio.

Įdomu, kad po aštuonerių metų straipsnyje „Mūsų teatro raida“ (kuris 1994 m. buvo perspausdintas jo kritikos straipsnių rinkinyje *Apie tiesą ir sceną. Straipsniai apie teatrą*) Sruoga vėl grįžo prie *Varpų* pastatymo ir jo vertinimo su visomis ideologinėmis implikacijomis: „Dickensio „Varpų“ pastatymas buvo meistriškas, vaidyba – puiki, bet spektaklį ištiko tas pats likimas kaip ir geriausią Dauguviečio

pastatymą: publika nesuprato, nepriėmė jo. Net vaidai prasidėjo: patekęs į kritikų mitrias rankas, Dickensas pasidarė bolševizmo ideologijos reiškėjas“ (Sruoga, 1994, 238). Istorija įrodys, kad Sruogos verdiktas nebuvo spalvų sutirštėjimas, bet gili išvalga: labai greitai, atėjus sovietmečiui, Dickenso kūryba tapo ideologinių manipuliacijų objektu.

Reikėtų paminėti dar dvi Dickenso kūrinių inscenizacijas tarpukario Lietuvoje:

1. *Oliveras Tvistas* – trijų veikslių, septynių paveikslų Dickenso romano *Oliveris Tvistas* sceninė adaptacija. Šį spektaklį pastatė režisierius Oleka-Žilinskas Kauno valstybės teatre; premjera įvyko 1934 m. gruodžio 18 d.
2. *Svirplys užkrosnyje* – penkių paveikslų Dickenso kalėdinio apsakymo inscenizacija, kurią 1937 m. Klaipėdos valstybiniame teatre pastatė Fedotas-Sipavičius (Sipaitis). Spektaklis (premjera įvyko balandžio 11 d.) buvo skirtas paminėti 125-ąsias Dickenso gimimo metines. Spektaklio programėlė, kaip tų laikų, tikrai išpūdinga: tai ne lapelis, kur surašyti aktorių vaidmenys, bet išleista atskira knygele su daugybe nuotraukų, vaizduojančių spektaklio scenas, taip pat įdėtas Dickenso portretas. Programėlėje randame ir gana netrumpą, šešių puslapių Dickenso gyvenimo ir kūrybos aprašymą, kuriame jis pristatomas kaip didis anglų rašytojas, nors pabrėžiama, kad savo grožio ir tiesos paieškomis bei skelbiamomis idėjomis romanistas labai artimas ir visoms kitoms tautoms. Šioje iš-

samoje spektaklio išangoje pabrėžiami dominuojantys Dickenso kūrybos ypatumai: rašytojo užuojauta vargšams, bedaliams, žmogiškųjų ydų kritika, humoras ir sentimentalumas. Jau vien pastangos parengti tokią spektaklio programą rodo aukštą Dickenso kūrybos vertinimą, jo literatūros svarbą lietuviškame kultūros kontekste. Toks įvadas į spektaklį, suteikiantis nemažai informacijos apie autorių ir jo kūrinius, neabejotinai formavo ir spektaklio recepciją.

Sovietmečiu Kauno valstybiniame dramos teatre buvo pastatyta *Mažoji Dorit* – keturių veikslių, devynių paveikslų Dickenso kūrinių inscenizacija, parengta A. Bruštein. Spektaklis, kurio paantraštė *Žiaurusis pasaulis* su aiškiais ideologinėmis implikacijomis, turėjo didaktinį tikslą – auklėti jaunąją kartą, parodyti bedalių vargus kapitalistinėje Anglijoje. Spektaklį režisavo Petras Likša, premjera įvyko 1955 m. birželio 19 dieną.

Dickenso šimtosios mirties metinėms paminėti per Lietuvos radiją 1970 m. gruodžio 28–29 dienomis buvo transliuojama *Oliverio Tvisto* radijo adaptacija, kurią parengė J. Šukys, režisavo V. Jurkūnas ir skaitė puikus aktorius Arnas Rosenas. Iškart po šio radijo spektaklio savaitraštyje *Kalba Vilnius* pasirodė labai palanki U. Mairėnaitės recenzija „Amžinai jaunas Oliveris“, iš kurios sužinome kai kurių svarbių detalių apie šią dviejų valandų trukmės radijo adaptaciją. Savaiame aišku, kad recenzija – stipriai ideologiškai angažuota, kitaip ir būti negalėjo: Dickensas pristatomas kaip vienas iš garsiausių pasaulio romanistų, genijus, nors giriamas ne

už kūrybos meną, bet už jos socialumą, už tai, kad „jo genijus viena apmaudu liepsnojančia fraze nušviečia daugybę anuo metu Angliją valdžiusios buržuazijos niekšybių ir ydų“ (*Kalba Vilnius*, 1971, 11). Recenzijoje taip pat atkreipiamas dėmesys į spektaklio muziką, sukurtą tuomet jaunos ir talentingos kompozitorės Konstancijos Brunzaitės. Anot recenzentės, ši muzika, „tarytum primenanti senųjų Londono varpų skambesį, skatina klausytojo fantaziją. Ji laikytina organiška spektaklio meninio audinio dalimi“ (Ten pat, 1971, 11).

Po Nepriklausomybės atkūrimo, 2002 m. rugsėjo 29 d., Klaipėdos dramos teatre buvo pastatytas spektaklis *Pikviko klubo užrašai* – Dickenso romano *Pomirtiniai Pikviko klubo užrašai* sceninė adaptacija, jos autorius ir režisierius – Sigitas Račkys. Tai, kad XXI amžiuje imtasi inscenizuoti Dickenso romaną, atrodo keistai ir netikėtai, iš tiesų glumina, ypač turint omeny mūsų laikmečio kontekstą ir dvasinę atmosferą, apskritai ne itin palankius Dickenso kūrybos recepcijai. Todėl natūralu, kad šis spektaklis sulaukė ambivalentiško ir kontroversiško atsako. Jau iš pat pradžių tai buvo ambicingas projektas, kaitinęs teatrinę atmosferą, kėlęs jaudulį, plačiai reklamuojamas tiek prieš premjerą, kuri buvo gana išsamiai recenzuota, tiek po jos. O patį sumanymą komentavo režisierius dviejuose interviu spaudai. Toks platus šio pastatymo nušvietimas spaudoje rodė padidėjusį publikos smalsumą ir teatro kritikų bei žurnalistų dėmesį šiam spektakliui, o tai ne taip jau dažnai nutinka. Juk pagaliau daugybę metų jokiam teatro režisieriui nė mintis nekilo, kad būtų įdomu ir inovatyvu perkelti į sceną kokį nors Dickenso romaną. Todėl tai buvo neeili-

nis įvykis teatro pasaulyje, ir likus porai dienų iki premjeros laikraštis *Klaipėda* straipsnyje „Dviejų dienų kelionė pagal Č. Dikensą“ trumpai pristatė būsimą spektaklį ir išspausdino pokalbį su režisieriumi Račkiu, kurį kalbino Raimonda Lukoševičienė. Žurnalistei režisierius atskleidė, kad jam šis Dickenso romaną buvo tikras atradimas, jį perskaitęs tris kartus ir susižavėjęs parašė scenarijų (*Klaipėda*, 2002, 9). Anot Račkio, Dikensas – genialus rašytojas; jo subtilus humoras, romantika ir poezija bei šiuolaikiniam gyvenimui taip būtinas optimizmas ir patraukė režisierių, kuris galiausiai šitaip paaiškino savo sumanymą inscenizuoti *Pomirtinius Pikviko klubo užrašus*: „Prieš keletą metų Mažajame teatre kartu su anglais sumanytas projektas pagal šį Dickenso romaną taip ir liko neįgyvendintas. Ir anglų parašytas scenarijus nebuvo itin vykęs“ (Ten pat, 2002, 10).

Po premjeros dienraštis *Respublika* publikavo dar vieną pokalbį su Račkiu „Kai aktorius ir režisierius susikeičia vietomis“, kuris pradedamas tokia įžanga: „Į Klaipėdos dramos teatrą šį rudenį žiūrovams patekti keblu, nes labai daug norinčių pamatyti sezono staigmeną – Čarlzo Dickenso „Pikviko klubo užrašus“, režisuotus vilniečio aktoriaus Sigito Račkio“ (*Respublika*, 2002, 18). Premjera iš tikrųjų buvo entuziastingai sutikta, sukėlė furorą, teatro salė buvo sausakimša. Vaidino dvidešimties aktorių trupė, pagrindinį Semiuelio Pikviko vaidmenį sukūrė garsus ilgametis Klaipėdos dramos teatro vyriausias režisierius Povilas Gaidys, o tai irgi patraukė žiūrovus. Šiame pokalbyje Račkys nurodė sunkumus, su kuriais susidūrė inscenizuodamas Dickenso romaną: buvo labai sunku paskirstyti vaidmenis, aktorių

paieškos buvusios nelengvos, jau repeticijų metu penkių vaidmenų kūrėjai buvo pa-keisti. Tačiau jis vis tiek buvo užsibrėžęs pastatyti Dickenso romaną, nes šiuolaikinė dramaturgija jam nepriimtina: „[...] noriu paprastų žmogiškų santykių scenoje, šilto juoko, gaudžių, šviesių ašarų, o ne juodo riksmo, vizualinių, muzikinių afektų“ (Ten pat, 2002, 18). Pirmoji premjeros recenzija, pasirodžiusi laikraštyje *Vakarų ekspresas*, skambėjo ambivalentiškai. Nors premjerą kritikė Jurga Petronytė paskelbė „ryškiu teatrinio įvykiu“, tačiau aktorių vaidyba (į kurią ir susitelkiama recenzijoje) vertinama ne itin palankiai: teigiama, jog po premjeros dar sunku daryti išvadas, bet „aktoriniai darbai atrodo kaip ant žemės pažirę karoliukai, dar nesuverti į įstabų vėrinį. Daug mažų, įdomių vaidmenukų, istorijų, istorijėlių, tačiau po spektaklio lieka neaišku, kodėl jos buvo pasakojamos, kokia spektaklio idėja, prasmė“ (*Vakarų ekspresas*, 2002, 14).

Tais pačiais metais spalio 24–26 dienomis Klaipėdos teatras gastroliavo Vilniuje ir čia žiūrovams parodė *Pikviko klubo užrašus*. Tačiau spektaklis nesulaukė didelio dėmesio, o kritikų vertinimas buvo itin nepalankus. Recenzijoje „Pikviko klubo aistros“, išspausdintoje kultūros savaitraštyje *7 meno dienos*, teatro kritikė Rasa Vasinauskaitė vardija spektaklio trūkumus: „stilistinė ir vaidybos eklektika, paviršutiniška vaidmenų traktuotė, schematiškas išpildymas, vangokas ritmas“; anot kritikės, melancholiškam, ištęstam veiksmui turėjo įtakos ir tokią būseną kelianti Giedriaus Puskunigio muzika, tačiau pagirtinas ir vertingas režisieriaus pasirinkimas imtis sunkiausios medžiagos (*7 meno dienos*, 2002, 6). Įdomu, kad 2003 metų kovo mė-

nesį teatrų festivalyje „Kelias“ Juozo Miltinio dramos teatre parodytas šis spektaklis buvo visai kitaip – entuziastingai – sutiktas: panevėžiečių susidomėjimas juo buvo didžiulis, ypač dėl to, kaip rašė spauda, kad vaidino Povilas Gaidys ir visas aktorių žvaigždynas – Vytautas Paukštė, Balys Barauskas, Nelė Savičenko, Regina Arbačiauskaitė (*Panevėžio balsas*, 2003, 6). Šia proga režisierius pareiškė: „Spektaklį žiūrovai priima gerai, tačiau aš nesu patenkintas“ (Ten pat, 2003, 6). Jis pripažino, kad nesusitvarkė su vaidinimu; pats rašė inscenizaciją, režisavo, turėjo apdoroti daug medžiagos, ir tai jam buvęs per didelis kėsnis (Ten pat, 2003, 6).

Visiškai natūralu, kad ta pati sceninė Dickenso romano adaptacija sulaukė tokių skirtingų atsiliepimų ir vertinimų. Iš dalies tai galima aiškinti skirtingomis teatrinėmis auditorijomis, daugiau ar mažiau išmanančiais, turinčiais šiek tiek rafinuotą skonį žiūrovais. Provincijoje kiekviena užsienio autoriaus pjesė ar adaptacija sulaukia didelio susidomėjimo, todėl ir Dickenso romano inscenizacija buvo sutikta palankiai. Vilniuje, kur žiūrovai labiau išlepinti teatrinės įvairovės, ji buvo sutikta skeptiškai. Kita vertus, šis spektaklis, ko gero, nebuvo labai sėkminga Dickenso romano sceninė adaptacija, nepaisant visų režisieriaus pastangų ir užsibrėžto kilnaus tikslo. Vis dėlto jį reiktų vertinti už siekį atgaivinti šiuolaikinių žiūrovų ir skaitytojų susidomėjimą klasikine literatūra, šiuo atveju Dickenso kūryba, o tai pasirodė nemenkas iššūkis režisieriui Sigitui Račkui ir jo aktorių trupei.

Pabaigoje reikia pažymėti, kad itin populiarus buvo Dickenso kalėdinių pasakų inscenizacijos, teigiančios savitą „kalėdinę

filosofiją“ ir moralines vertybes, propaguojančios „šeimos židinio“ kultūrą, gėrį ir grožį, sielos tyrumą, jausmingumą ir sentimentalumą. Palyginti gausios Dickenso kūriniių sceninės adaptacijos Lietuvos teatruose,

ypač prieškarinio laikotarpio ir sovietmečiu, tik patvirtina didžiojo anglų romanisto reikšmę ir svarbą lietuviškajai kultūrai, išryškina jo, kaip kanoninio autoriaus, vietą pasaulinės literatūros kontekste.

LITERATŪRA

„Čarlzo Dickenso gyvenimas ir jo „Kalėdų giesmė“, 1927: *Lietuva* [Kaunas], sausio 4.

J. K. [pseud.], 1930: „Varpai“. Paskutinė Dramos premjera“, *Lietuvos žinios* [Kaunas], balandžio 14.

Lukoševičienė, Raimonda, 2002: „Dviejų dalių kelionė pagal Č. Dikensą“, *Klaipėda* [Klaipėda], rugsėjo 27.

Mairėnaitė, U., 1971: „Amžinai jaunas Oliveris“, *Kalba Vilnius* [Vilnius], sausio 5.

Petronytė, Jurga, 2002: „Č. Dickenso „Pikviko klubo užrašai“ – mylintiems Klaipėdos aktorius“, *Vakarų ekspresas* [Klaipėda], spalio 1.

Račkys, Sigitas, 2002: „Kai aktorius ir režisierius susikeičia vietomis“, *Respublika* [Vilnius], spalio 16.

Sruoga, Balys, 1930: „Dickenso „Varpai“ Valstybės teatre“, *Vairas* [Kaunas], nr. 9 (rugsėjis); nr. 10 (spalis); nr. 11 (lapkritis).

Sruoga, Balys, 1938: „Mūsų teatro raida“, *Lietuva: 1918–1938* [Kaunas].

Sruoga, Balys, 1994: „Mūsų teatro raida“, *Apie tiesą ir sceną. Straipsniai apie teatrą*, Vilnius: Scena.

Vaičiūnienė, Teofilija, 1986: *Literatūros ir meno pasaulyje*, Vilnius: Vaga.

„Valstybės teatras baigia paruošti Dickenso „Varpus“, 1930: *7 meno dienos* [Kaunas], kovo 21.

Vasinauskaitė, Rasa, 2002: „Pikviko klubo aistros“, *7 meno dienos* [Vilnius], lapkričio 1.

Vikt. Pa. [anon.], 1930: „Charles Dickens'o „Varpai“. A. Olekos-Žilinsko pastatymas“, *Lietuvos aidas* [Kaunas], balandžio 12.

Žigienė, Valentina, 2003: „Chuliganiškam režisieriaus norui vadovas pakluso“, *Panevėžio balsas* [Panevėžys], kovo 18.

THE LITHUANIAN RECEPTION OF CHARLES DICKENS: THEATRICAL ADAPTATIONS AND CRITICAL RESPONSE TO THEM (PART II)

Regina Rudaitytė

S u m m a r y

Theatrical productions are always an important aspect in the reception of any author in any country. They are instrumental in promoting the writer and his work, in bringing it closer to the ordinary readership. Particularly so in Lithuania which has a long and lively theatrical tradition of more than 400 years. The Kaunas State Theatre established in 1922 became an important centre in the cultural life of Lithuania and was the only professional theatre organization in Lithuania until 1931, which dramatized and performed Dickens's works, among others. Stage adaptations played an important role in the reception of Dickens's art, particularly in the

inter-war period in the 1920s and 1930s: they were instrumental in the promotion of Dickensian image, in the dissemination of his writing and in enhancing its popularity; thus Dickens's name became firmly entrenched in the Lithuanian cultural context. For general readers and theatre audiences Dickens became the most famous, the most representative and the most popular English writer, regarded as an iconic figure in English literature, in stature competing only with Shakespeare.

The first theatre production of Dickens's work in Lithuania was *A Christmas Carol*; it was put on stage by the famous director Antanas Sutkus in 1927.

It was followed by stage adaptations of *The Chimes*, *Oliver Twist* and *The Cricket on the Hearth*.

A theatrical production of Dickens's novel *The Posthumous Papers of the Pickwick Club* was put on stage on September 29, 2002. Adapted and directed by the actor Sigitas Račkys in early twenty-first century at the Klaipėda Drama Theatre, it really came as a surprise given the temper and tenor of the times which are not very favourable for the reception

of Dickens's writing. And, naturally, the response to it was ambivalent and controversial.

By all evidence, the performance was probably not a very successful attempt at the stage production of Dickens's *Pickwick* in spite of the director's efforts and good-will. However, it can be valued as an endeavour to rekindle the contemporary viewers' and readers' interest in Dickens's art, which turned out to be a challenge both for the director Sigitas Račkys and his team of actors.

Gauta: 2011 10 15

Priimta publikuoti: 2011 11 02

Autorės adresas:

Anglų filologijos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5, LT-01513

El. paštas: reginarudaityte@hotmail.com